

2023

Bronnenboekje: In de voetsporen van Paula van Dael

Inhoud

Voorwoord	1
Bron 1: Tekst uit het persoonlijke dagboek van Paula van Dael	2
Bron 2: De treinreis van Paula van Dael	4
Bron 3: Bij den dokter.....	5
Bron 4: Molkerum	6

Voorwoord

In dit bronnenboekje staan documenten van het historisch Cultuurhistorisch centrum de Tiid - Gemeente Súdwest-Fryslân. Deze bronnen zijn een gedigitaliseerde versie van het originele dagboek van Paula van Dael, hierdoor staan sommige teksten scheef in het bestand.

Veel leesplezier en succes!

Bron 1: Tekst uit het persoonlijke dagboek van Paula van Dael

Verslag Paula van Dael: Maandag 5 en dinsdag 6 februari 1945:

Vaders verjaardag . Z'n 61e verjaardag zal hij wel nooit vergeten. Slechte wasgelegenheid. 't Weer is vandaag verbazend slecht. Regen en nog eens regen. Het is een troosteloze boel.

Gisteren ben ik nog naar 't lager* geweest. Hier is de ellende te groot. Maria Mooren lag er zwaar ziek. Ook zijn er al 4 gestorven, o.a. een kindje van 3 mnd doodgetrapt. 's Avonds kwam de vraag of er jongens of meisjes waren die de cursus E.H.B.O. gevolgd hadden, of die bereid waren mee te helpen in de kerk. 3 jongens en 2 meisjes gaven zich hierbij op. Nu kreeg ik tenminste iets om handen want 't leegzitten was ik al lang moe. De nacht van

* oude dakpannenfabriek

5 op 6 Februari,

heb ik in de kerk mee geholpen met de ouden van dagen. B.Janssen en ik zijn aangewezen voor geneeskundige hulp. Die nacht en ook de volgende dag heb ik den tijd goed omgekregen. Hier was de ellende te groot. Moeders die met kleine kinderen zaten en helemaal niets te eten hadden en helemaal geen gelegenheid om te baden. Hier heerschte ook heel erg diarhee. Kleine kinderen die longontsteking hadden en al die ellende meer. 't Weer is weer bar slecht, 't eten komt ook heel langzaam aan. Uren moet men in de regen staan om een bordje pap met een brood. Maar ook hier kwam de volgende dag een einde aan. De familie Heuvelmans en Julicher zijn van 't oksaal vertrokken. Nu kregen we wat meer plaats om te slapen. Helaas of gelukkig hebben we hier niet lang van kunnen profiteren. Om negen uur gingen we naar "bed", om 2½ uur ratelde de wekker want dan moest ik in de nachtdienst treden. Om 3½ uur kwam 't bericht: Klaarmaken om naar den trein te vertrekken. Dit gaf een geweldige consternatie. Om 4½ uur begon de tocht naar 't station. In 't stikdonker en in 'n miezelregen waarvan je zo fijn nat werd, ging 't voetje voor voetje, om de 10 meter stilstaand. Op 't station hebben we nog een uur stilgestaan en toen ging 't de beestenwagons in.

We tellen .....

Bron 2: De treinreis van Paula van Dael

zonder dat we het weten. Om 9½ uur begon de reis die we, zo oud als we worden wel nooit zullen vergeten. Een paar uur rijden; 3 uur stilstaan, dan weer rijden, vooralarm, grootalarm, stilstaan, ergens in Duitsland bombardement, weer uren wachten, eindelijk weer verder.

Tusschen Bentheim en Oldenzaal beschieting van den trein met raketbommen. Angstige minuten beleefd. Gelukkig niets gebeurd. Weer verder. Bij Bentheim de grens gepasseerd. Gelukkig weer op Neerlands grondgebied. Onze eerste standplaats is Borne, waar we, wegens 't klare weer den gehele dag moeten stilstaan. Hier werden we zeer gastvrij ontvangen.

Donderdag 8 Februari,

Deze plaats zal voor altijd in ons geheugen blijven. bij de familie Leferink hebben we den dag doorgebracht. Moeder werd direct in bed gestopt en ik heb ook een lekker dutje gedaan. Heerlijk opgefrist en uitgerust zijn we toen weer verder getrokken. In een stuk door, dat wil zeggen, met enkele uren rust, zijn we toen aangeland in Heerenveen. Hier zijn we van een koude kermis thuis gekomen.

Vrijdag 9 Februari,

'n geweldige lange voetreis door regen en koude, hierna een koude ontvangst in 'n koude kerk, daarna koude pap met koud brood en tot slot weer 'n koude terugtocht naar onze koude wagon. Onze reis ging weer verder. Van 7 tot 2 uur 't laatste traject in onze "coupé".

Te Workum aangeland werden de deuren open gegooid en moesten we uitstappen midden in den nacht. Toen begon weer een vreselijke tocht. Door regen, wind en water zijn we verder getrokken. Om half vier kwamen we in de bewaarschool aan en zijn we direct gaan slapen op stro, wat een zalig gevoel. We tellen nu

Zaterdag 10 Februari

Den gehele dag hebben we ons hier kunnen uitrusten. We werden goed van eten voorzien. Boter en kaas en melk, wat wil je nóg meer.

Bron 3: Bij den dokter

Zondag 11 Februari,

dag van 't onderzoek bij den dokter. Dit waren akelige uren, vooral voor Moeder. Allen werden goedgekeurd, behalve Vader. Allen moesten hierop wachten, dus weer naar 'n lokaal. Hier waren we een paar uren, toen we met de besmette mensen moesten omruilen, zij beneden, wij boven. Dat werd ons ongeluk.

Maandag 12 Februari,

moesten wij opnieuw gekeurd worden en daar had je de poppen al aan het dansen. Piet, Wiel en Trees waren besmet. Wat waren we kwaad op dien prul van een dokter. Moeder heeft er zeer veel van geleden en ik zelf ook. Ze heeft er den gehelen nacht niet van geslapen. De kleren en rugzakken, alles moest ontsmet worden. In 't stikdonker zijn we van 't St. Jozeflokaal naar de bewaarschool gegaan waar we, nu voor 't laatst in vers stro gingen slapen, waar niet heel veel van terecht is gekomen.

Dinsdag 13 Februari

zouden we vertrekken, zodra de kleren van de jongens en Trees terug waren, maar dit duurde hen te lang. Tegen 'n uur of 12 kwamen de wagens voor en moesten we instappen. Toch hebben we dien morgen nog angstige uren beleefd. Er werd gefluisterd dat we nog eens door den dokter zouden gekeurd worden

voor 't hoofd. dit was gelukkig niet het geval. In de wagen of kar, zo als je 't beestje noemen wilt, geklauterd, sloegen we ons allen een warme wollen deken om, want 't is hier bitter koud. Na zowat een uur gereden te hebben, kwamen we in 't plaatsje Koudum aan. In 't café v.d. Meeren kregen we warme erwtensoep en pap. Dit smaakte wel lekker na zo'n koude tocht. Van hier uit trokken we naar de school, 't was ondertussen beginnen te regenen. Onze karretjes werden ondertussen wat opgefrist. In plaats van stro kregen we nu droge zakken. Onze laatste tocht van den lijdensweg begon. 4 Km verder kwamen we in 't dorpje Molkwerum aan.

Bron 4: Molkwerum

Aan de school mochten we weer afstappen. Hier zou ons lot beslist worden! De jurie zat om 'n grote tafel met grote lijsten om zich heen.

Daar werd de fam. van Dael afgeroepen. Vader en Moeder zagen zich geplaatst bij de familie Zeldenrust. Truus en ik werden toegewezen aan Wijske Sikkes, Piet en Wiel vertrokken naar boer Brekeveld, Trees naar Verver* van der Sluis en Miet naar werkmán Dijkstra. Allen hebben 't tamelijk goed getroffen. Wij werden zeer vriendelijk ontvangen door Mevr. Sikkes. Onderweg waren ze reeds ingelicht dat we dochters alleen waren. Een zoon hebben ze en die is getrouwd in Wildervanck. Na wat heen en weer verteld te hebben gingen we avondeten. Daar ze ook geen licht hebben moeten we vroeg naar bed. Ons slaapkamertje, dat we reeds eerder gezien hebben valt zeer in den smaak. Wel klein, maar fijn. De eerste nacht in ons nieuwe tehuis hebben we slecht geslapen, we waren zeer koud, maar ondanks alles waren we

* Schilder

Woensdag 14 februari weer flink uitgerust. Ons eerste ontbijt smaakte heerlijk, weer boter kaas, melk en wat wil je nog meer. De rest van de morgen hebben we zo wat gewerkt, kamer stoffen, bed opmaken, afdrogen enz. Van 't middageten zijn we moeder op gaan zoeken. Met haar zijn we toen naar Trees en Miet gegaan. Toen zijn we bij mevr. Sikkes aangeland en tot slot zijn we de jongens gaan bezoeken. We hebben Moeder een stukje teruggebracht en toen was het alweer tijd voor het avondeten. Den tweeden nacht hebben we beter geslapen. We hadden een warm water kruik meegekregen.